

Kajetan GANTAR | ŽUPANČIČEV EPIGRAM O »REFORMATORJU HEKSAMETRA«

Synopsis

De epigrammate Otonis Župančič poetae, in quo emendator quidam hexametri irridetur
Anno MCMIX Oton Župančič, poeta Slovenus, epigramma composuit, in quo alium quendam irrisit poetam, qui hexametrum reformare (sive modernizare) conatus est, ita ut versum vetustissimum homoeoteleutis ornaret. Hic *hexametri reformator* Anton Aškerc, poeta Slovenus epicus tum vel celeberrimus, esse videtur, qui paucis ante mensibus librum poematum *Acropolis et pyramides* edidit. In quo libro inter alia carmen *Corynthis, in urbe antiqua* occurrit, quod brevibus versibus, homoeoteleutis ornatis, compositum est. At si in carmine bini versus una leguntur, tamquam hexametri existimari possunt, quod iam Iosephus Wester, philologus classicus et poetae Antoni Aškerc amicissimus, in recensione libri *Acropolis et pyramides*, quam in actis diurnis *Slovenski narod* divulgavit, magna cum laude animadvertit.

Izveček

Župančičev epigram o »reformatorju heksametra«

Leta 1909 je Oton Župančič objavil epigram, v katerem je naperil ost proti nekemu pesniku, ki je skušal »pomoderniti« heksameter s tem, da je starodavni verz »zaježil v brani rim«. Ta *reformator heksametra* je očitno Anton Aškerc, ki je nekaj mesecev prej izdal pesniško zbirko *Akropolis in piramide*. V tej zbirki najdemo med drugim tudi pesem *V starem Korintu*, napisano v kratkih rimanih verzih. Če v njej po dva in dva zaporedna verza strnemo, dobimo heksametre, kar je opazil in pohvalil že klasični filolog in Aškercov prijatelj Josip Wester v oceni zbirke *Akropolis in piramide*; oceno je objavil v *Slovenskem narodu*.

Oton Župančič velja ne samo za enega najbolj virtuosnih slovenskih lirikov, ampak tudi za mojstra epigrama. Večino svojih epigramov je zložil v obliki elegičnega distiha, ki velja že od antike dalje za najbolj prikladno metrično obliko te duhovito poantirane poetične zvrsti. Sliši se skoraj paradoksalno: Župančič, ki je v liriki drzno in neutrudno iskal vedno nova metrična in ritmična izrazna sredstva, se je v epigramih dosledno oklepal tradicionalne oblike elegičnega distiha, kakršno je pri nas udomačil že Prešeren v svojih zabavljivih napisih.

Ozadje večine Župančičevih epigramov je zadovoljivo osvetlil in razvozlal dr. Joža Mahnič, nedvomno najboljši poznavalec pesnikovega opu-

sa, ki je kritični izdaji pesnikovih Zbranih del pred kratkim dodal tudi monografijo o pesniku.¹

Eno redkih bodic, katere osti se uredniku pesnikovih Zbranih del ni posrečilo povsem razvozlati, predstavlja epigram z naslovom *Reformator heksametra*, ki ga je Oton Župančič objavil leta 1909 v reviji *Naši zapiski*.

Poskušajmo osvetliti ozadje tega epigrama, ki se glasi:²

*Čul sem, slovenski poet heksameter je pomodernil,
prosti helenski tok v rim je zajézil brani.
Proč helotsko rokó od ritmov svobode, Herostrat!
Stari meh dobro drži, novih le ulij mu idej.*

Urednik pesnikovih *Zbranih del* je v opombi zapisal, da ost epigrama meri na nekega »formalističnega verzifikatorja, ki je skušal Homerjev verz utesniti z rimami«, da pa se imena tega verzifikatorja »ni dalo ugotoviti.«³

Morda pa bi se ime tega verzifikatorja vendarle dalo ugotoviti.

V opombah k četrtni knjigi Župančičevih *Zbranih del* beremo, da je v letih 1909/10 pesnik v neodvisni reviji *Naši zapiski*, ki jo je urejal Anton Dermota, objavil 45 epigramov. V njih si je (poleg svojega kritika, teologa dr. Leopolda Lenarda) največkrat privoščil pesnika Antona Aškercu, s katerim sta si v tistih letih večkrat prišla hudo navzkriž.⁴ Podobno razlago beremo tudi v prej omenjeni Mahničevi monografiji: »Največ epigramov ... je pesnik namenil Aškercu. Označuje ga za vztrajnega glasnika in gorečega pridigarja svobodne misli, točneje kompromitiranega liberalizma, norčuje se iz njegovih popotovanj po daljnem svetu, predvsem po pisanem Orientu, iz njegovega ponašanja z ustvarjalno plodnostjo in količino objav pa iz njegove zaverovanosti vase in samovoljnosti, za oboje navaja konkretne primere iz njegove poezije.«⁵

V serijo bodic, naperjenih na Antona Aškercu, sodi verjetno tudi epigram o *reformatoryu heksametra*.

Aškerc je namreč samo nekaj mesecev pred objavo omenjenega epigrama, proti koncu novembra 1908, izdal pesniško zbirko *Akropolis in piramide*.⁶ V zbirko je vpletel tudi pesem *V starem Korintu*, ki se začne takole:

¹ Joža Mahnič, Oton Župančič – Ustvarjanje, razvoj, recepcija (Ljubljana 1998).

² *Naši zapiski* 1909, str. 130. Epigram je ponatisnjen tudi v pesnikovi antologiji *Nasha beseda* (ur. Fran Albreht, 1929), str. 180, *Dela II* (ur. Josip Vidmar, 1936), str. 205, in v miniaturni *Izbrane pesmi* (ur. Janko Glazer, 1950), str. 200.

³ Oton Župančič, *Zbrano delo IV* (ur. J. Mahnič, Ljubljana 1967), str. 340.

⁴ Oton Župančič, *Zbrano delo IV*, str. 321-323.

⁵ J. Mahnič, Oton Župančič, str. 55.

⁶ Zbirka *Akropolis in piramide* je sicer izšla z letnico 1909, toda v resnici je prišla na knjižni trg že konec novembra 1908. Prim. Vlado Novak, opombe k Antonu Aškercu, *Zbrano delo IV* (Ljubljana 1989), 429.

*Vroč in soparen je dan.
Sedim pod platano košato.
Sanjam minulosti san
pa pijem »krasí retsinato«.*

*Grenko je vince, možje,
Heleni, to smolnato vaše!
Muzate se mi, hehe,
ker rado ne gre mi iz čaše.*

*To je Korint?! Res je to?
Sloviti Korint? Je mogoče?
Kamor ozre se oko –
uboge, zakrpane kože!*

O Aškerčevi zbirki *Akropolis in piramide* je še pred njenim uradnim izidom izšla obsežna in nadvse pohvalna ocena v *Slovenskem narodu*.⁷ Avtor ocene, skrit pod šifro -y-, je bil pesnikov prijatelj, znani planinec in klasični filolog Josip Wester. V oceni beremo med drugim, da je pesem *V starem Korintu* zanimiva »ne samo radi fino slikane ubranosti, pač pa še bolj radi nenavadne ritmiške oblike: v moderno kitico prikrojen daktilski heksameter.«⁸ Če namreč po dva in dva zaporedna verza strnemo in zapišemo v eni vrstici, dobimo brezhibne rimane heksametre z moško cezuro sredi tretje stopice (t.i. pentemimereza):

*Vroč in soparen je dan. Sedim pod platano košato.
Sanjam minulosti san pa pijem »krasí retsinato«.
Grenko je vince, možje Heleni, to smolnato vaše!
Muzate se mi, hehe, ker rado ne gre mi iz čaše.
To je Korint?! Res je to? Sloviti Korint? Je mogoče?
Kamor ozre se oko – uboge, zakrpane kože!*

Verjetno je Župančič v *Slovenskem narodu* bral Westrovo oceno in pohvalno sodbo o Aškerčevi zbirki in rimanih heksametrih. Ker se letnica Župančičevega epigrama presenetljivo ujema z izidom omenjene zbirke in Westrove ocene, ne more biti dvoma, da je tudi epigram o »reformatorju heksametra« – tako kot številni drugi epigrami te serije – naperjen ravno na Aškerca. Paradoksalnost in ost puščice tiči najbrž tudi v tem, da pesnik v Aškercu, ki se je rad razglašal za velikega svobodomisleca, za glasnika

⁷ *Slovenski narod* 31-12-08.

⁸ Prim. op. VI. Novak, v Anton Aškerc, *Zbrano delo IV*, 433.

svobode in prostosti,⁹ razkriva okornega verzifikatorja, nekakšnega Herostrata, ki skuša z rimami (antična poezija rim ni poznala!) zaježiti »helen-ski prosti tok« in »ritme svobode«.

* * *

Ob koncu še pripomba, da rimani heksametri sploh niso nenavaden pojav. Njihove korenine segajo v srednji vek, ko so bili priljubljeni heksametri z notranjimi rimami (»leoninski heksametri«), pa tudi zaporedja rimanih heksametrov. Takšne pojave srečujemo tudi v latinski verzifikaciji na slovenskih tleh (npr. v »Hvalnici samostanske celice« / *Laus cellae* kartuzijanskega meniha Syferida iz Jurkloštra).¹⁰

Zanimivo je, da se samo nekaj let pred nastankom Aškerčeve zbirke *Akropolis in piramide* in Župančičevega epigrama *Reformator heksametra* pojavijo rimani heksametri tudi v sosednjih slovanskih slovstvih. Takšne heksametre piše med drugimi srbski pesnik Vojislav Ilić (1862-1894), npr. v pesmi *Julija*, kje se rima ponavlja ob vsakem drugem verzu:

»Rimljani ljudi čujte! Lepota božanski dar je,
što smrtnog čoveka krepi, kô pehar ciparskog vina -
pa zar smo dotle došli, da milost bogova silnih
osudom kaznimo svojom? Strašna je osveta njina.«¹¹

Rimane heksametre zasledimo v začetku dvajsetega stoletja (torej približno v istem obdobju kot sta nastali Aškerčeva zbirka *Akropolis in piramide* in Župančičev epigram) tudi pri nekaterih hrvaških pesnikih, npr. pri Silviju Strahimiru Kranjčeviću (1865-1908). Tako se glasi npr. začetek Kranjčevićeve pesmi *Dva barjaka*:

On je visio gore o turdom drvetu krsta,
visio vjekove duge nad svojim ljubljenim gradom,
nijem je gledao u svijet, krana trnova čvrsta
cvjetala jednim cvijetom, novom žaokom mladom.

⁹ V zbirki *Akropolis in piramide* so ta gesla večkrat še posebej poudarjena. Prim. pesem *Velika noć na Akropolu* (»lepoti helenska vstaja, oteta iz sužnih okov«, »vstal duh zmagoviti antični svobodni«).

¹⁰ Prim. K. Gantar, *Der Kartäuser Dichter Syferidus Suevus aus Jurkloster* (XIII. Jahrhundert): *Prophanes und Religiöses in seiner Dichtung* (Analecta Cartusiana 116, Salzburg 1989, 34-75).

¹¹ Zanimivo, da motivika te Ilićeve pesmi spominja na motiviko Aškerčeve pesmi *Fryne pred sodniki* v zbirki *Akropolis in piramide*. Je Aškerc morda poznal poezijo Vojislava Ilića?

V podobni metrični obliki rimanih heksametrov je zloženih tudi več pesmi v zbirki Anteja Tresića Pavičića *Valovi misli i čuvstava* (1903) in v zbirki *Nove pjesme* (1913) Vladimira Nazora.¹²

Vendar je Aškerc v primerjavi z omenjenimi srbskimi in hrvaškimi pesniki veliko bolj spreten, saj dvojice heksametrov neopazno razvezuje v štiri-vrstične kitice, tako da odmev antičnega metričnega obrazca na njihovem ozadju zasluti samo večče uho poklicnega klasičnega filologa.

¹² O podrobnostih prim. A. Petavić, *Klasična metrika u hrvatskoj i srpskoj književnosti* (Beograd 1939).

Kajetan GANTAR: DAS EPIGRAMM ÜBER DEN »REFORMATOR HEXAMETERS«

Zusammenfassung

Im 1909 hat Oton Župančič, wohl der bedeutendste slowenische Dichter jener Zeit, ein Epigramm auf einen gewissen »Reformator Hexameters« veröffentlicht, auf einen Literaten, der es versucht hat, die althergebrachte metrische Formel Hexameters zu »modernisieren«, so daß er sie mit Reimen ausgestattet hat. In einer flüchtigen Übersetzung lautet das Epigramm etwa folgenderweise:

Unser Poet unlängst den Hexameter modernisiert hat:

Rhythmen frei fließenden Strom hat er mit Reimen verstaubt.

Weg mit helotischer Hand, Herostrat der Rhythmen der Freiheit!

Gut der alte ist Schlauch, neuen Geist hauch nur hinein!

Bisher ist es nicht gelungen, den angegriffenen »Herostratos« zu identifizieren; auch in der großen kommentierten Ausgabe der Gesammelten Schriften von Oton Župančič (Band IV, 1967) bleibt das Problem ungelöst.

Man kann jedoch mit guten Gründen vermuten, daß das Epigramm den berühmten slowenischen Dichter der Balladen und Romanzen, Anton Aškerc, getroffen hat. Aškerc hat nämlich ein halbes Jahr bevor die Gedichtsammlung *Akropolis und Pyramiden* (1908) herausgegeben. In dieser Sammlung gibt es auch ein Gedicht *Im alten Korynth* in gereimten vierzeiligen Strophen. Des Dichters guter Freund, klassischer Philologe Joseph Wester, hat über die Sammlung *Akropolis und Pyramiden* in der Tageszeitung *Slovenski narod* eine günstige Besprechung veröffentlicht, in der er das erwähnte Gedicht besonders gewürdigt hat, und zwar aus rein formaler Sicht: wenn man nämlich im Gedicht zwei nacheinanderfolgende Verse aufmerksam liest, so merkt man, daß daraus fehlerlose gereimte Hexameters entstehen.

Interessanterweise hat es – ungefähr zu gleicher Zeit – auch in der benachbarten kroatischen und serbischer Literatur Dichter gegeben, die einzelne Gedichte in gereimten Hexametern verfaßt haben (Vojislav Ilić, Silvijs Strahimir Kranjčević, Ante Tresić Pavičić, Vladimir Nazor).

Naslov:

akad. prof. dr. Kajetan Gantar

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana